

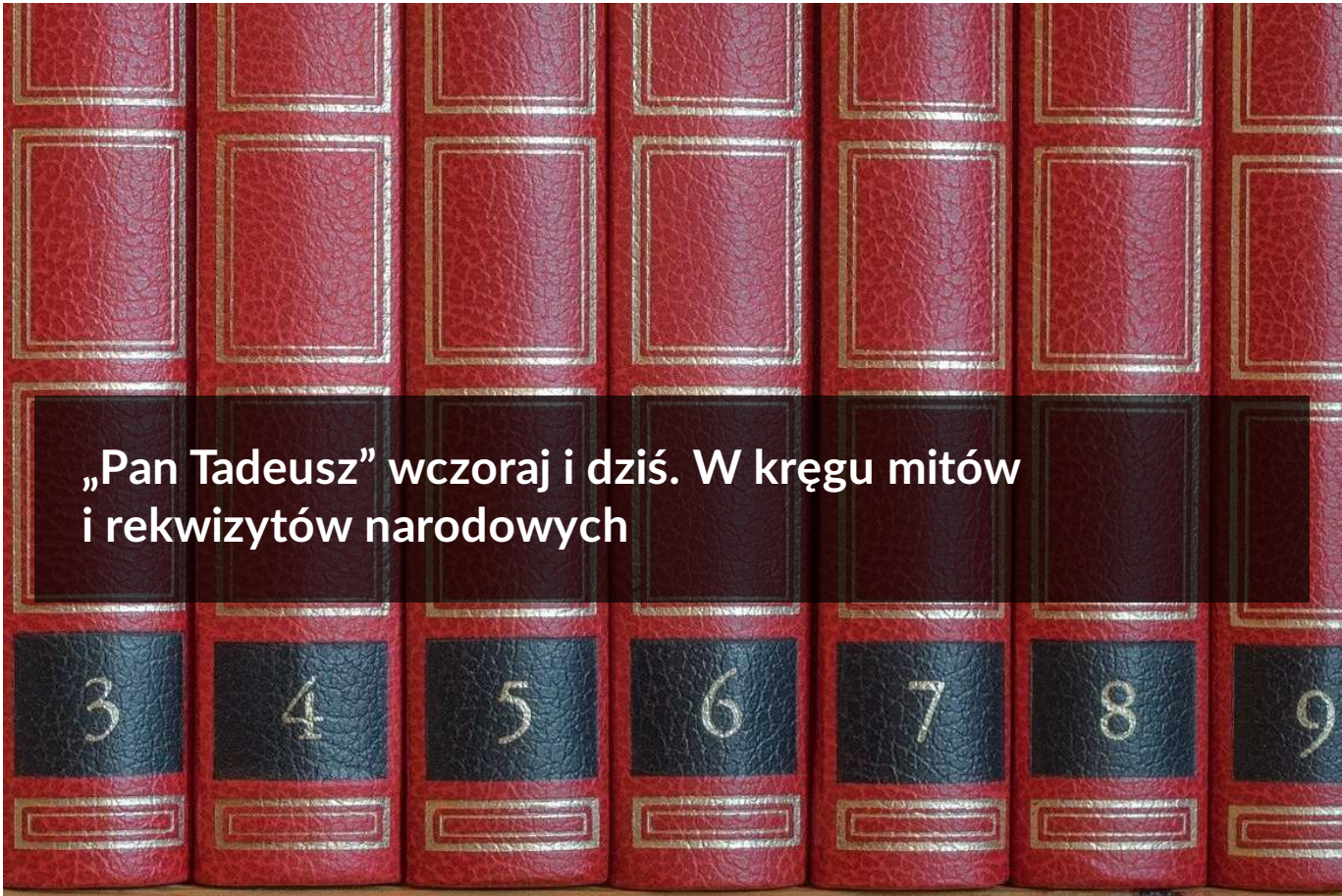

„Pan Tadeusz” wczoraj i dziś. W kręgu mitów i rekwizytów narodowych

Materiał zawiera: 2 ilustracje, 13 ćwiczeń (w tym 3 interaktywne).

Bibliografia:

- Źródło: Leo Belmont, *Zły patriota – filister*, [w:] *Rymy i rytmy. Wybór poezji*, t. 1, Warszawa 1900.
- Źródło: Władysław Syrokomla, *Urodzony Jan Dęboróg*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. Franciszek Bielak, Wrocław 1970, s. 140.
- Źródło: Juliusz Słowacki, *Pan Tadeusz*, [w:] *Dzieła wszystkie*, t. 13, red. Juliusz Kleiner, Wrocław 1963.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Wrocław 2015, s. 326.

„Pan Tadeusz” wczoraj i dziś. W kręgu mitów i rekwizytów narodowych

Źródło: a. nn., domena publiczna.

((Adam Mickiewicz **Pan Tadeusz** Księga VII. Rada

Wpadam do Soplicowa jak w centrum polszczyzny:
Tam się człowiek napije, nadysze Ojczyzny!

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Wrocław 2015, s. 326.

W dziejach literatury polskiej można wskazać dzieła, które wpisały się w podstawowy kanon lektur nie tylko szkolnych. Adam Mickiewicz wyrażał pragnienie, aby jego „księgi zbłądziły pod strzechy”. Czy na półce w twoim domu znajduje się egzemplarz *Pana Tadeusza*?

Warto poszukać odpowiedzi na pytanie, na czym polega ideowa i symboliczna aktualność tego tekstu.

Już wiesz

1) Obejrzyj film *Pan Tadeusz* (1999) w reżyserii Andrzeja Wajdy. Podczas seansu zastanów się, które epizody współtworzą tzw. **mit narodowy**. Zanotuj swoje spostrzeżenia.

2) Sformułuj własną definicję mitu narodowego.

3) Wynotuj **emblematy**, symbole, rekwizyty stanowiące o długim trwaniu tradycji *Pana Tadeusza* we współczesnej kulturze i obyczajowości.

4) Skorzystaj z dostępnych źródeł i zredaguj definicję rekwizytu narodowego.

„Poemat pejzażysty i satyryka”

Poemat Mickiewicza na samym początku nie odniósł sukcesu wydawniczego. Krytycy literaccy różnie i niejednoznacznie odnosili się do tego utworu. Rozczarowanie poczuli również czytelnicy. Brakowało im w poemacie typowych wyznaczników literatury romantycznej: irracjonalizmu, fantastyki, bohatera bajronicznego, nieszczęśliwej miłości, heroicznej śmierci bohatera. Tymczasem w charakterystycznej konwencji (pełnej humoru, komizmu i ironii) autor wyeksponował zalety i wady narodowe. Zaakcentował ich skłonności do intryg i warcholstwa oraz megalomańskie poczucie wyższości wobec innych.

Można powiedzieć, cytując [Juliana Krzyżanowskiego](#), że „rysem wspólnym wszystkich postaci, przemawiających z kart *Pana Tadeusza*, jest ich pospolitość”.

Ilustracja do Pana Tadeusza

Źródło: Michał Elwiro Andriolli, 1881, domena publiczna.

Ostrożny dystans czytelnicy wobec tekstu prezentuje wypowiedź Cypriana Norwida. Mimo że doceniał Mickiewiczowskie kreacje pejzaży i komizm, to w [liście](#) do Wojciecha Cybulskiego z 9 stycznia 1867 roku napisał: „*Pan Tadeusz* ulubiony i słynny poemat narodowy polski, w którym jedyną poważną i serio figurą jest kto?... Żyd (Jankiel). Zresztą: awanturniki, facecjoniści, gawędziarze, pasibrzuchy, którzy jedzą, piją, grzyby zbierają i czekają, aż Francuzi przyjdą zrobić im ojczyznę ... Kobiet w tym arcytworze narodowym dwie: jedna – metresa petersburska, druga – panienka pensjonarka, i wyrostek bez profilu wyrobionego. Tła mistrzowskie, pejzaże wyższe od [Ruysdaela](#). Oto *Pan Tadeusz*! Poemat pejzażysty i satyryka”. Niemniej poemat pisany z perspektywy „wygnańca” (emigranta) można uznać za skarbnicę staroszlacheckiej tradycji kulturowej, kontynuowanej w XIX wieku i ewoluującej do współczesności.

Ćwiczenie 1

Wskaż związki frazeologiczne i sformułowania, które funkcjonują we współczesnej polszczyźnie, a zdomowiły się w niej dzięki lekturze *Pana Tadeusza*.

☐ I ja tam byłem, miód i wino piłem, A com widział i słyszał, w księgi zapisałem.

☐ Hajże na Soplicę!

☐ Chodzi mi o to, aby język giętki powiedział wszystko, co pomyśli głowa.

☐ Już był w ogródku, już witał się z gąską...

☐ Poloneza czas zacząć!

☐ Kochajmy się!

☐ A niechaj narodowie wżdy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają.

☐ Koncert nad koncertami.

☐ Był sobie dziad i baba, bardzo starzy oboje.

☐ Piękna nasza Polska cała...

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Wskaż sceny, w których występują w tekście sformułowania rozpoznane przez ciebie.

Ćwiczenie 3

Do każdego wyrazu przyporządkuj współczesne znaczenie. Wybierz odpowiednie pole tekstowe i umieść w komórce tabeli.

Pojęcie	Znaczenie historyczne	Współczesność
zajazd	„pospolite ruszenie” szlachty powiatowej w celu rozwiązania sporów sąsiedzkich	
zaścianek	osada drobnej szlachty, usytuowana w zakolu dworu szlacheckiego	
matecznik	niedostępne miejsce w puszczy, tajemnicze miejsce pochodzenia wszystkich gatunków zwierząt	

provincjonalizm, ksenofobia, konserwatyzm myślowy

siedlisko idei, ideologii (lub np. partii politycznej)

gospoda

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

W *Panu Tadeuszu* pojawia się wiele informacji na temat historii oraz obyczajowości polskiej szlachty. Wymień znane ci przedmioty, obiekty, miejsca geograficzne, kojarzące się z fabułą utworu.

Pan Tadeusz Juliusza Słowackiego

((Juliusz Słowacki

Pan Tadeusz

Sam Pan Tadeusz został w armii **adiutantem**,
Rejent – pisarzem, Sędzia – zboża **liwerantem**,
Hrabia dowodzi nowych ułanów **szwadronem**;

Wszystko się pociągnęło za Napoleonem,
Poszło w marsz... W domu smętne wzdychają małżonki –
Pani Tadeuszowa odmawia koronki,
Nowenny, Telimena klnie domową ciszę,
Smętek mgieł – patrzy w okna – wzdycha – listy pisze
Albo z książką francuską idzie w szary kątek
Pod piec – i tonie w smętnych bałwanach pamiątek.
Wojski także niezdolny do rycerskich czynów
Został, dogląda w domu kobiet – i kominów.

Tymczasem nadchodziła ta okropna zima,
Twarda – groźna – iskrząca się komet oczyma,
Którą w Litwie przeczuwał wcześniej naród cały;
Miesięczne tęczę całe stawały w kolorach,
Mroźne kameleony przy chatach – oborach. [...]

Źródło: Juliusz Słowacki, *Pan Tadeusz*, [w:] *Dzieła wszystkie*, t. 13, red. Juliusz Kleiner, Wrocław 1963.

Ćwiczenie 5

Słowacki napisał te słowa kilka lat po opublikowaniu poematu Mickiewicza (*Pan Tadeusz* ukazał się w 1834 roku, a wiersz Słowackiego w 1847 roku). Opisz, jak autor postrzega atmosferę Soplicowa.

Ćwiczenie 6

Omów, w jaki sposób Słowacki ustosunkowuje się do kampanii napoleońskiej. Jak postrzega jej konsekwencje w kontekście monotonii i trybu życia w Soplicowie?

Zły patriota – filister

((Leo Belmont

Zły patriota – filister

Motto: [...] jak [harfy eolskie](#) Żadne żaby tak pięknie nie grają jak polskie.

Stałem długo, stałem jakby gap,
Zapatrzony... w co? – w przydrożne błoto!
Zasłuchany... w co? – w skrzeczenie żab?
Zrozpaczony, żem złym patriotą!

Nie odkryłem, aby gorszy głos
Miały żaby niemieckie od polskich,
A na domiar – to filistra los –
Nie słyszałem żadnych harf eolskich!

Brzydkie błoto, brzydki żabi skrzek
I najbrzydziej... chyba w mojej duszy!
Świat jest piękny w każdym pyłku swym
Mickiewicza miej oczy i uszy!

Źródło: Leo Belmont, *Zły patriota – filister*, [w:] *Rymy i rytmy. Wybór poezyj*, t. 1, Warszawa 1900.

Ćwiczenie 7

Napisz do jakich refleksji skłania podmiot liryczny w utworze [Leo Belmonta](#) Mickiewiczowska scena koncertu dwóch stawów.

Ćwiczenie 8

Określ, z jaką postawą (charakterystyczną dla życia obyczajowego drugiej połowy XIX wieku) identyfikuje się podmiot liryczny.

Ćwiczenie 9

Wyjaśnij przesłanie zawarte w apelatywnym zakończeniu: „Mickiewicza miej oczy i uszy!”.

***Pan Tadeusz* jako „centrum polszczyzny”**

Mickiewicz stworzył w poemacie „centrum polszczyzny”, syntetyczny obraz kraju ojczystego, czyli przestrzeni duchowej i materialnej, o której marzy polski emigrant na „paryskim bruku”. Zawarł na jego kartach wyróżniające się (związane zarówno z kulturą szlachecką, jak i z krajobrazem litewskim) symbole i emblematy zakorzenione w kulturze polskiej. [Reminiscencje poematu](#) (z którym rywalizował między innymi Juliusz Słowacki w *Beniowskim*) można znaleźć w wielu wybitnych realizacjach literackich (*Latarnik* Henryka Sienkiewicza, *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej, *Popioły* Stefana Żeromskiego), nawiązujących do niego również polemicznie (*Trans-Atlantyk* Witolda Gombrowicza). Konsekwencją popularności utworu są również [skrzydlate słowa](#) oraz jego współczesne interpretacje w rozmaitych realizacjach artystycznych (malarstwo, grafika, teatr, film itp.).

Polecenie 1

Przeczytaj wybrane fragmenty głosów krytycznych na temat *Pana Tadeusza*. Czy podzielasz opinię znanych pisarzy i badaczy literatury? Wypowiedz się na ten temat.

Zygmunt Krasiński, List do Romana Załuskiego z 13 maja 1840

Żaden europejski lud dziś nie ma takiej epopei jak *Pan Tadeusz* [...] *Don Kichot* tam się zlał z *Iliadą*. Poeta stał na przesmyku między zanikającym tam plemieniem ludzi a między nami; nim umarli, widział ich, a teraz ich już nie ma. Właśnie to jest stanowisko epopeiczne. Dokonał tego Adam po mistrzowski: to plemię umarłe uwiecznił, ono już nie zginie.

Źródło: *Sądy współczesnych o twórczości Słowackiego (1826–1862)*, opr. B. Zakrzewski, K. Pecold, A. Ciemnoczołowski, Wrocław 1963.

Konrad Górski, Wstęp do *Pana Tadeusza*, 1981

Nadanie, i to bardzo wcześnie, poematowi tytułu *Pan Tadeusz*, a więc wysunięcie na czoło postaci o niewątpliwych wartościach moralnych, ale przeciętnej, reprezentującej ogół, nie zaś wybitną indywidualność, świadczyło o zamiarze poety, żeby uczynić bohaterem utworu całą zbiorowość narodu.

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Wrocław 1981.

Julian Przyboś, *Czytając Mickiewicza*, 1956

Zabawkowo-bajkowy charakter opisów w Panu Tadeuszu rzuca się wielokrotnie w oczy. W opisach grzybów, gaju, karczmy, matecznika, młyna i stawów połączonych strugą – doprowadził Mickiewicz igraszkę personifikacyjną do szczytu, a niekiedy – jak w opisie stawów – do karykaturalnej przesady.

Źródło: Julian Przyboś, *Czytając Mickiewicza*, Warszawa 1956.

Czesław Miłosz, *Historia literatury polskiej*, 1993

Czy jest to poetycka powieść? epos? baśń? Mickiewicz powraca tam do kraju swego dzieciństwa i młodości – Litwy przełomu lat 1811/1812. Ponieważ świat, który opisywał, odszedł na zawsze, mógł osiągnąć doskonały dystans doń, przejawiający się w szczególnego rodzaju humorze, jaki przenika te wiersze. Istotnie, dla wygnańca w Paryżu, który szukał pociechy w "poszukiwaniu straconego czasu",

odmalowywanie prowincjonalnego mikrokosmosu było niezwykle pociągającym przedsięwzięciem.

Źródło: Czesław Miłosz, *Historia literatury polskiej*, Kraków 1993.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Preteksty

((Władysław Syrokomla

Urodzony Jan Dęboróg

Ziemio moja rodzona, Litwo moja święta!
Żółtym piaskiem i drobną trawą przytrzaśnięta,
Niepokażne na oko dzikie tve zacisze,
Nie tak jak u [Auzońców](#), i [Helwetów](#), słyszę,
Gdzie pola jak raj ziemski, jako świata dziwo,
Gdzie lasy zarastają mirtem i oliwą;
Gdzie góry od [Ponarskich](#) wyższe tysiąc razy,
Takie cudne co chwila sławią krajobrazy,
Takie rzeki, kaskady i jeziora tworzą,
Że je Włosi malują i na dziw rozwożą
Po litewskich jarmarkach, gdzie je naród chwyta,
Ty nie dojdiesz tej sławy, Litwo rodowita! [...]

Dziś dla nas w świecie nieproszonych gości,
W całej przeszłości i w całej przyszłości
Jedna już tylko jest kraina taka,
W której jest trochę szczęścia dla Polaka:
Kraj lat dziecinnych! On zawsze zostanie
Święty i czysty, jak pierwsze kochanie.
Nie zaburzony błędów przypomnieniem,

Nie podkopany nadziei złudzeniem
Ani zmieniony wypadków strumieniem.
Gdziem rzadko płakał, a nigdy nie zgrzytał,
Te kraje rad bym myślami powitał,
Kraje dzieciństwa – gdzie człowiek po świecie
Biegł jak po łące, a znał tylko kwiecie
Małe i piękne, jadowite rzucił,
Ku pożytecznym oka nie odwrócił [...].

Źródło: Władysław Syrokomla, *Urodzony Jan Dęboróg*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. Franciszek Bielak, Wrocław 1970, s. 140.

Ćwiczenie 10

Przeczytaj fragment gawędy Władysława Syrokomli i opisz, na czym polega podobieństwo tekstu do Mickiewiczowskiej epopei.

Zadaniowo

Polecenie 2

Czy jesteśmy spadkobiercami tradycji szlacheckiej zaprezentowanej w *Panu Tadeuszu*? Rozważ problem, odwołując się do znajomości całego utworu i własnych obserwacji.

Polecenie 3

Napisz argument odnoszący się do filmu Andrzeja Wajdy pt. *Pan Tadeusz*, potwierdzający, że reżyser dobrze oddał klimat soplicowskiego dworku i jego mieszkańców.

rekwizyt gawęda *Pan Tadeusz*
Adam Mickiewicz
tradycja szlachecka mit

Zasób interaktywny dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PTh2rEM21>

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.